

Дата:

11-08-25

Клас:

8

Предмет:

Література

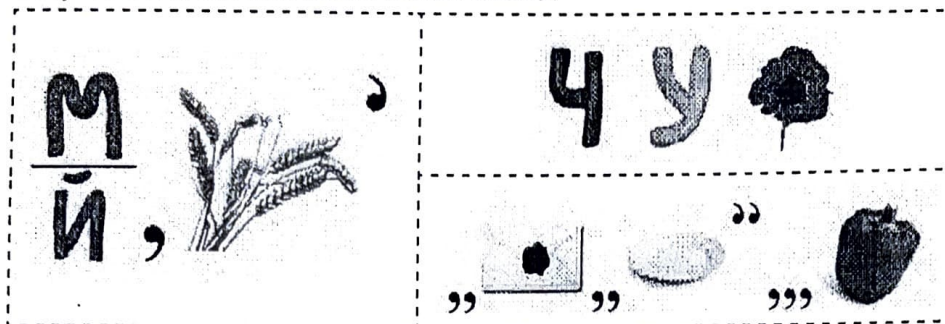
Завдання:

1. Вивчити про козацькі пісні (ст. 10-12).
Співати пісню "Ой на горі та
жерелі жеруть".
2. Прочитати про "Черкацькі пісні" (ст. 14-15),
виписати до зошита хто такі черкаки,
що вони робили; чому чумакувалося було
важкою і небезпечною справою, провідні
мотиви Черкацьких пісень.
3. Перекласти до зошита пісню "Черкаки" ст. 15.

відчутна в уособленнях і паралелізмах, а ставлення до героїв / героїнь пісень розкривають пестливі слова й повтори.

■ ПЕРЕВІРЯЄМО

1. Які пісні називаємо соціально-побутовими?
2. Розгадайте зашифровані в ребусах слова. З яким різновидом соціально-побутових пісень пов'язане кожне слово?

■ АНАЛІЗУЄМО

3. Поясніть, чому соціально-побутові пісні отримали таку назву.
4. На основі чого здійснено розподіл соціально-побутових пісень на різновиди? Що спільного між цими різновидами?
5. Які явища суспільного життя відтворено в соціально-побутових піснях? Чи детально в цих творах змальовано якусь подію?

■ МІРКУЄМО

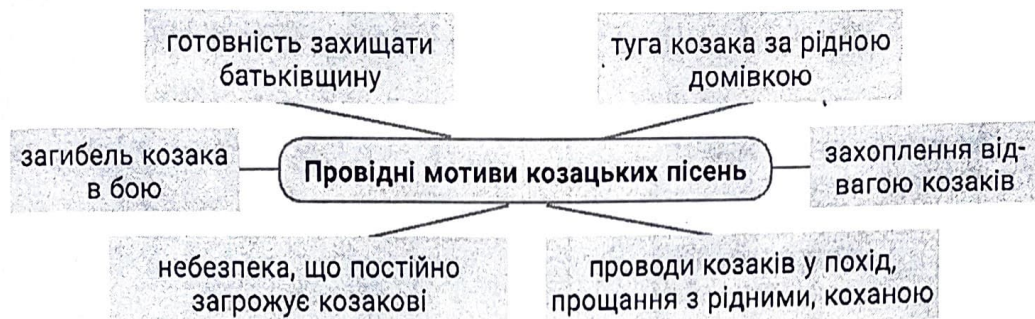
6. У чому, на вашу думку, цінність і яка причина довговічності соціально-побутових пісень? У чому їхнє пізнавальне значення?
7. Яка ваша улюблена українська пісня? Хто її автор / авторка? Поясніть, як ви розумієте подані слова Миколи Гоголя.

Пісні для України – усе: і поезія, й історія, і батьківська могила. Покажіть мені народ, у якого було б більше пісень. Наша Україна дзвенить піснями (Микола Гоголь).

Козацькі пісні

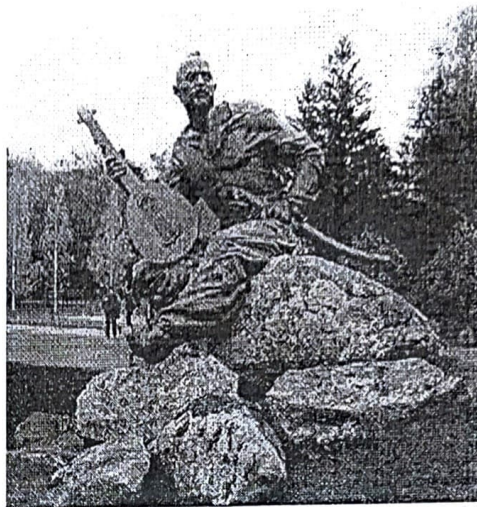
Козацькі пісні почали з'являтися з виникненням козацтва й увібрали в себе реалії цієї доби. У піснях закарбовано славні сторінки нашої історії, пов'язані з подвигами козацького лицарського війська, звеличено волю, воїнську звитягу, патріотичний дух, відданість справі національного визволення. Головний герой – узагальнений образ козака.

У козацьких піснях використано традиційні для українського фольклору образи (*кінь вороненький, дорога, степ, дуб, шабля*) й символи (*калина* – символ України; *явір* – молодий хлопець, козак; *могила* – своєрідний обеліск козацької слави).

До сьогодні звучать козацькі пісні «Гомін, гомін по діброві», «Ой на горі та женці жнуть», «Стоїть явір над водою», «Їхав, їхав козак містом» і багато-багато інших.

У пісні «Ой на горі та женці жнуть» надзвичайно романтично відтворено проводи козаків. Поки селяни збирають урожай, долиною марширує Військо Запорозьке. Козаки жартома спокушають досвідченого отамана повернутися до родинного затишку, але йому козацьке життя миліше. Він розуміє, що сильні мають захищати свій народ. У творі відчутно велику повагу до козаків і їхніх ватажків. Пісня ритмічна, енергійна, адже під неї марширувало військо.

▲ Пам'ятник козаку Мамаю, м. Кривий Ріг (скульптор Володимир Токар)

ЦІКАВО ЗНАТИ

За мотивом пісні «Ой на горі та женці жнуть» незрячий бандурист Євген Адамцевич створив відомий «Запорозький марш» (оркестрова обробка Віктора Г'юцала).

Уперше в концертній залі цей твір пролунав у 1969 році у виконанні самого Є. Адамцевича. За свідченням бандуриста, мелодію він перейняв від кобзаря Івана Положая, додавши до неї трохи мажорних¹ нот. Сам І. Положай вивчив марш від попередників-кобзарів, які, найімовірніше, передавали його один одному ще із XVII ст.

«Запорозькому маршу» як символу незнищенності козацького духу пощастило вціліти. І нині, під час російсько-української війни, він підтримує бойовий дух українців.

Знайдіть в інтернеті й послухайте композицію «Запорозький марш». Які почуття, асоціації викликає у вас цей твір?

¹ Мажорний – бадьорий, радісний.

Ой на горі та женці жнуть

Ой на горі та женці жнуть,
А попід горою,
Яром-долиною
Козаки йдуть.
Гей, долиною,
Гей, широкою,
Козаки йдуть.

Попереду Дорошенко
Веде своє військо,
Військо Запорозьке,
Хорошенюко.
Гей, долиною,
Гей, широкою,
Хорошенюко.

А позаду Сагайдачний,
Що проміняв жінку
На тютюн та люльку,
Необачний.
Гей, долиною,
Гей, широкою,
Необачний.

«Гей, вернися, Сагайдачний,
Візьми свою жінку,
Віддай тютюн-люльку,
Необачний!»
Гей, долиною,
Гей, широкою,
Необачний!

«Мені з жінкою не возиться,
А тютюн та люлька
Козаку в дорозі
Знадобиться!»
Гей, долиною,
Гей, широкою,
Знадобиться.

«Гей, хто в лісі, озовися!
Та викрешем вогню,
Та закурим люльку,
Не журися!»
Гей, долиною,
Гей, широкою,
Не журися!

▲ Опанас Сластіон. Проводи на Січ

■ ПЕРЕВІРЯЄМО

1. Прізвища яких козаків згадано в пісні «Ой на горі та женці жнуть»?
2. У пісні відтворено
А перепочинок козаків
Б прощання дівчат із козаками
В проводи козаків у похід
Г зустріч козаків після походу

Чумацькі пісні

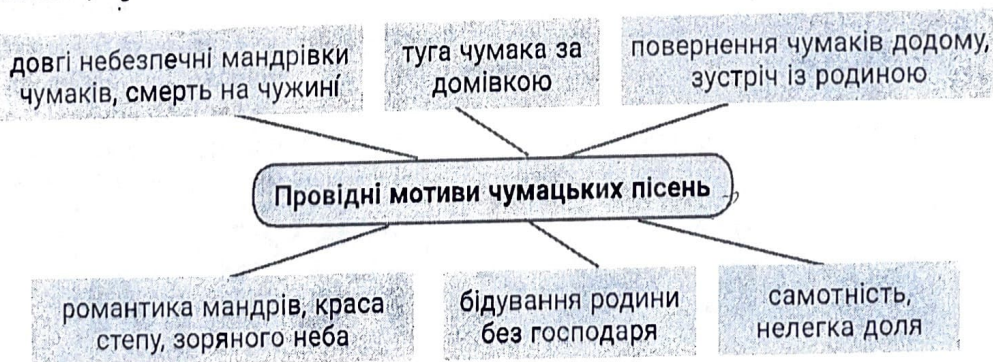
У далекому минулому чумаки були серед найбільш шанованих людей в Україні. Вони їздили до берегів Азовського й Чорного морів, на Дон, Донеччину, у Галичину й звідти привозили сіль або інші продукти (рибу, віск, ласощі, прянощі тощо). Чумаків жартома називають першими українськими «далекобійниками».

У неблизьку подорож чумацькі вálки вирушали навесні, а поверталися восени. В одній такій валці могло бути до 50 возів. Через постійну загрозу нападу в південних степах татарських загонів чумаки мали при собі зброю. Під час зупинок на ночівлю вози ставили замкненим чотирикутником, зручним для захисту.

Чумакування було важкою і небезпечною справою, але водночас овіяною романтикою далекої дороги, безмежного степу, моря, неба. Усім допитливим мандрівникам і досі дорогу вказує зоряний Чумацький Шлях. Чумацтво назавжди закарбувалося в українських прізвищах (Чумак, Чумакевич, Чумаченко), у прислів'ях (*Хліб і вода – чумацька їда; Віз ламається – чумак ума набирається*) та в народних піснях:

*Весна-красна наступає,
Із стріх вода капле,
Молодому чумакові
Шлях-дорога пахне.*

Складали пісні найчастіше самі чумаки, а співали їх у дорозі або під час відпочинку. Чумацькі пісні – переважно сумні, тривожні, трагічні за змістом і мелодикою.

До чумацьких пісень належать відомі твори: «*Ой у степу криниченька*», «*Ой горе тій чайці*», «*Над річкою бережком*», «*Весна-красна наступає, із стріх вода капле*», «*Чумаче, чумаче, чого зажурився?*» та ін.

¹ Вálка – група підвід, возів із вантажем, який перевозять кудись.

► Сергій
Васильківський.
Чумацький
Ромоданівський
шлях

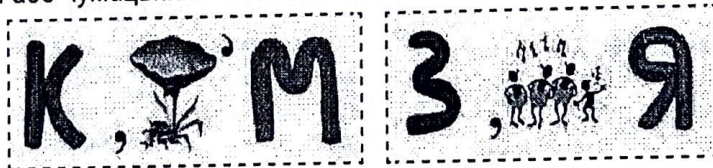

Чума́че, чумаче, чого зажурився?

– Чумаче, чумаче, чого зажурився?
Чи воли пристали, чи з дороги збився?
– Воли не пристали, ні з дороги збився.
Того зажурився – без долі вродився.
Весь вік у дорозі марно літа трачу,
Ні жінки, ні діток ніко́ли не бачу.
Темна моя хата, чорне моє поле,
А діти без батька голодні та голі.
Як в будень, так в свято одно тільки знаю:
Ярма¹ нарива́ю², воли́ запрягаю,
В далеку дорогу вічно поспішаю.

■ ПЕРЕВІРЯЄМО

1. Козацькі й чумацькі пісні належать до
А календарно-обрядових   В історичних
Б соціально-побутових   Г колискових
2. Розгадайте зашифровані в ребусах слова. Який зв'язок цих слів із чумакуванням або чумацькими піснями?

¹ Ярмо – упряж для великої рогатої худоби, зроблена з дерев'яних брусків.

² Наривати – тут: прикріплювати ярмо до дишля (жердини).

